

UOT 373.3/5.

Mirhəsən Eminov
pedaqogika üzrə fəlsəfə doktoru, dosent
Naxçıvan Dövlət Universiteti

ŞƏXSİYYƏTYÖNLÜ TƏHSİLLƏ BAĞLI ELEKTRON DƏRSLİKLƏRİN, TƏDRİS RESURSLARININ, PLANŞETLƏRİN YARADILMASI VƏZİYYƏTİ

Миргасан Эминов
доктор философии по педагогике, доцент
Нахичеванский Государственный Университет

СОЗДАНИЕ ЭЛЕКТРОННЫХ УЧЕБНИКОВ, ТРЕНИНГОВЫХ РЕСУРСОВ, ТАБЛЕТОВ СВЯЗАННЫХ С ЛИЧНОСТНО - ОРИЕНТИРОВАННЫМ ОБРАЗОВАНИЕМ

Mirhasan Eminov
PhD in Pedagogy, Assistant Professor
State University of Nakhichevan

ESTABLISHMENT OF ELECTRONIC MANUALS, TRAINING RESOURCES, TABLETS CONNECTED WITH PERSON - ORIENTED EDUCATION

Xülasə: Məqalə elektron dərslik, dərs vəsaitindən və planşetlərlə əlaqədar orta məktəbdə təhsil alan şagirdlərə proqram əsasında İnformasiya Kommunikasiya və Texnologiya sisteminin yaradılması və onun tətbiqi məsələlərini əhatə edir.

Açar sözlər: *insan kapitalı, milli-mənəvi dəyərlər, şəxsiyyətəyönlü təhsil, elektron təhsil, elektron testlər, video dərslər.*

Резюме: В статье рассматривается проблема создания электронных учебников, учебных ресурсов и планшетов, связанных с личностно-ориентированным образованием. «Программа по обучению школьников средних школ информационными и коммуникационными технологиями в Азербайджанской Республике (2005-2007 гг.)» начала процесс информатизации образования в нашей стране. В настоящее время широко используются ИКТ во всех школах нашей республики. Процесс информирования системы образования способствует учителям и учащимся использовать электронные ресурсы. Электронные учебники дают возможность каждому учащемуся изучать один и тот же предмет с помощью различных технологий.

Ключевые слова: *человеческий капитал, национально-нравственные ценности, личностно-ориентированное образование, электронное образование, электронные тесты, видеуроки*

Summary: The article deals with the creation of electronic textbooks and teaching resources, connected with person - oriented education. "Program on Providing Secondary Schools with Information and Communication Technologies in the Republic of Azerbaijan (2005-2007)" started the process of informatization of education in our country. At present, ICT is widely used in all schools of our republic. The informatization system of education makes it possible for educators and learners to use electronic resources. Electronic textbooks allow every student to learn the same topic with different technology

Key words: *human capital, national and spiritual values, person-oriented education, electronic education, electronic tests, video lessons.*

Təhsilin bütün mərhələlərində, o cümlədən ümumi təhsildə şəxsiyyətin maraq və ehtiyaclarını ödəyə bilən təhsil sisteminin yaradılması mühüm bir vəzifə kimi qarşıya qoyulur. Artıq ənənəvi təhsil müasir dövrün tələbatını ödəmədiyindən 2006-cı ildə mütərəqqi dünya təcrübəsini özündə əks etdirən yeni bir sənəd – “Azərbaycan Respublikasında ümumi təhsilin Konsepsiyası (Milli Kurikulum)” qəbul olundu. Məhz bu dövrdə Azərbaycanda ilk dəfə “Ümumi təhsil sistemində dərslük siyasəti” qəbul edilmişdir. Bu sənəddə ilk dəfə dərslüyün sosial statusu müəyyənləşdirilmiş və göstərilmişdir ki, “Dərslük konkret fənn üzrə tədris planı və proqramı əsasında nəzəri və praktik biliklərin əsaslarının sistemli və anlaşıqlı şəkildə izah olunduğu əsas vəsaitdir” (3, 165). Məlumdur ki, bütün zamanlarda dərslüklərin təlim prosesindəki rolu və əhəmiyyəti həm dövlətin, həm pedaqoq alimlərimizin və həm də geniş ictimaiyyətin diqqət mərkəzində olmuşdur. Lakin onun şagirdə yönəlməsi, şəxsiyyətyönlü xarakter alması ötən əsrin sonlarından bir problem kimi meydana çıxışdır (1, 165).

Şəxsiyyətə yönəlmiş müasir dərslüklər özünün bir sıra xüsusiyyətləri ilə, o cümlədən təhsil standartlarına uyğunluğu, didaktik prinsiplərin gözlənilməsi, onun hər bir materialının seçilməsində şagirdlərin arzu və istəklərinin, maraq dairələrinin, eləcə də yaş və anlamaq səviyyəsinin, fiziki imkanlarının nəzərə alınması, istiqamətverici məzmunu, integrativ xarakterə malik olması ilə əvvəlki dərslüklərdən fərqlənir. Təhsilin keyfiyyətinin yüksəldilməsi üçün informasiya və kommunikasiya texnologiyalarından da geniş istifadə olunması nəzərdə tutulmuşdur. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyevin 21 avqust 2004-cü il tarixində təsdiq etdiyi “Azərbaycan Respublikasında ümumtəhsil məktəblərinin informasiya və kommunikasiya texnologiyaları ilə təminatı Proqramı (2005-2007-ci illər)” ölkəmizdə təhsilin informasiyalaşdırılması prosesinə start verdi. Hazırda respublikamızın bütün məktəblərində informasiya-kommunikasiya texnologiyalarından (İKT) geniş istifadə olunur. “İnformatika” fənninin ibtidai siniflərdən tədrisi şagirdlərin müstəqil şəkildə informasiya toplamaq, onu analiz etmək, ötürmək və digər bacarıqlarının formalaşdırıl-

ması və vərdişə çevrilməsinə onların bir şəxsiyyət kimi formalaşması və informasiya cəmiyyətinin rəqabətqabiliyyətli üzvü ola bilməsinə zəmin yaradır. 10 iyun 2008-ci il tarixində ölkə başçısı tərəfindən təsdiqlənmiş “2008-2012-ci illərdə Azərbaycan Respublikasında təhsil sisteminin informasiyalaşdırılması üzrə Dövlət Proqramı” İKT-dən istifadə etməklə ölkəmizdə beynəlxalq standartlara uyğun keyfiyyətə yeni təhsil modelinin qurulmasını, vahid elektron təhsil məkanının yaradılmasını və təhsil sisteminin dünya təhsil məkanına inteqrasiya etdirilməsini əsas məqsəd kimi qarşıya qoymuşdur. Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyinin 2010-cu ili ölkəmizdə “Təhsildə İKT ili” elan etməsi pedaqoji prosesdə informasiya vasitələrinin tətbiqini bir daha sürətləndirdi. Qeyd etmək lazımdır ki, təhsilin informasiyalaşdırılması “Azərbaycan Respublikasında təhsilin inkişafı üzrə Dövlət Strategiyası”nda nəzərdə tutulan əsas məqsədlərdən biridir. İnformasiya vasitələrinin təhsildə tətbiqi ilə əlaqədar bir sıra layihələr hazırlanmış və hazırda həyata keçirilməkdədir.

Ölkə Prezidentinin 19 yanvar 2015-ci il tarixli Sərəncamına əsasən təsdiq edilmiş “Azərbaycan Respublikasında təhsilin inkişafı üzrə Dövlət Strategiyası”nın həyata keçirilməsinə dair Fəaliyyət planının icrası üzrə irəli gələn vəzifələrin yerinə yetirilməsi məqsədi ilə “Elektron təhsil” Respublika müsabiqəsinin keçirilməsi barədə respublika Təhsil Nazirinin 14 iyul 2017-ci il tarixli 201 sayılı əmrinə əsasən nazirlik sentyabrın 6-da “Elektron təhsil” respublika müsabiqəsinə start vermişdir. Müsabiqənin əsas məqsədi elektron tədris resurslarının, internet texnologiyalarının tədris prosesinə tətbiqini genişləndirmək, tədris məqsədləri üçün internetdən istifadənin yeni üsullarını öyrənmək, müəllim və şagirdləri elektron resurslar yaratmağa təşviq etmək, tədris prosesində informasiya texnologiyalarından fəal istifadə edən müəllimləri həvəsləndirməkdən ibarətdir.

Respublikamızda təhsil sisteminin informasiyalaşdırılması prosesi, yəni İKT vasitələrinin tədris prosesinə tətbiqi müəllimləri yeni layihələr yaratmağa həvəsləndirməklə yanaşı, tədris prosesində elektron resurslardan fəal istifadə etməyə zəmin yaradır. Məsələn, təlim materiallarını özündə əks etdirən “İngilis dili”

fənni üzrə elektron dərslikdən faydalanmaqla şagirdlər pedaqoji prosesdə tədris olunan mövzu ilə əyani şəkildə tanış ola bilirlər. Şagirdlər mövzu ilə əlaqədar eyni zamanda digər fənlər üzrə elektron kitablardan da bəhrələnmə bilirlər. Elektron dərsliklər hər bir şagirdin eyni mövzunu fərqli qaydada öyrənməsini mümkün edir, yəni şəxsiyyətyönlü təhsilin həyata keçirilməsinə şərait yaratmış olur. Elektron dərsliyin üstünlüklərini daha geniş izah etmək üçün ümumtəhsil məktəbinin 7-ci sinif “İngilis dili” dərsliyinin 37-ci səhifəsində Lesson 2. “My Home is My Castle” adlı mətni nəzərdən keçirək. Bu mətnin 1-ci tapşırığında ölkəmizin xəritəsi verilmişdir. Şagirdlərdən xəritəyə baxıb respublikanın yerləşdiyi ərazi, paytaxt, xalq, dil, təbii sərvətlər, görməli yerlər, adət-ənənələr, şəhərlər, dəniz, çaylar, göllər, dağlar haqqında verilən cümlələri tamamlamaq tələb olunur. Ənənəvi dərslikdə şagirdlər həmin mətnə verilmiş çalışmalardan istifadə edərək cümlələri müəyyən qədər tamamlaya bilirlər. Pedaqoji prosesdə *e-resurs.edu.az* portalına daxil olaraq şagirdlər elektron dərsliklərdən istifadə edərək fərdi qaydada verilən cümlələri geniş, hərtərəfli, dolğun faktlarla tamamlaya bilmək imkanı qazanırlar. Məsələn, tapşırıqda birinci cümlə belədir: Ölkə - biz harada yaşayırıq... *e-resurs.edu.az* portalına daxil olan şagird cümləni tamamlamaq üçün uyğun sinfin coğrafiya dərsliyini açır və qeyd olunan cümləni tamamlamaq üçün faktlar toplayır. Digər cümlələri tamamlamaq üçün şagirdlər eyni qaydada fənn kitablarına müraciət (inteqrasiya) edə bilirlər. Beləliklə, elektron dərsliklər hər şagirdə təhsil prosesində fəal iştirak etmək, onların öyrənmə prosesini fərdiləşdirmək, tədqiqatçılıq qabiliyyətlərini inkişaf etdirmək üçün şərait yaratmış olur. Şagirdlərin vətənpərvərlik və vətənə məhəbbət hissi tərbiyəsinin ən vacib məqamlarından biri onların yaşadığı kənd, şəhər, ölkə haqqında geniş məlumatla malik olmaları və onu tanımalarıdır. Ümumtəhsil məktəblərində uşaqlara vətənpərvərlik duyğusunu aşılamaq üçün fənn seçimi edilməməlidir. Hər fənnin öz funksiyası, öz vəzifəsi var. Müəllim şagirdlərə vətənpərvərlik duyğusunu öyrətməyi bacarmalıdır. Müəllimin nəzarəti altında elektron dərs resurslarından səmərəli istifadə edərlərsə, təhsilin keyfiyyətinin yaxşılaşdırmaq olar. Elektron dərs

resurslarından daha asan istifadə etmək üçün dərsliklər bir mənbədə-təhsil portalında yerləşdirilmişdir. Təhsil portalı vasitəsilə hər bir istifadəçi elektron dərsliklər, video dərslər, müsabiqələr, elektron tapşırıqlar, elektron testlər, intellektual oyunlar və digər bu tipli təhsil resurslarına çıxış əldə edə bilər. Elektron dərsliklərin ənənəvi dərsliklərlə müqayisədə aşağıdakı üstünlükləri vardır:

- Şagirdlər dərsliklərdən müxtəlif istifadə formatları – *onlayn* və ya *oflayn* rejimdə istifadə edə bilirlər;

- Kompüter, planşet, mobil telefon vasitəsilə elektron dərsliklərdən istifadə etmək mümkündür;

- Elektron dərsliklərin qrafika, animasiya, interaktiv fəaliyyət və digər multimedia xüsusiyyətləri vardır;

- Böyük həcmli məlumatların saxlanması və istənilən vaxt istifadə edilməsi mümkündür;

- Mətnlər üzərində qeydlərin aparılması mümkündür;

- Rahat istifadə - axtarış sistemi mövcuddur və çox asandır;

- Mobillik-hər yerdə və hər zaman istənilən fənn dərsliyini araşdırmaq mümkündür, yəni inteqrativ imkanları genişdir.

Hazırda şagirdlər, müəllimlər və valideynlər *e-resurs.edu.az* portalında "elektron kitablar" (*e-derslik.edu.az*), "elektron testlər" (*e-test.edu.az*), "video dərslər" (*video.edu.az*), "elektron tapşırıqlar", "xarici elektron resurslar", "intellektual oyunlar" bölmələrinə daxil olub artıq istifadəyə verilmiş elektron resurslardan yararlana bilirlər. Bu bölmələrdəki resurslar artıq aktivdir və hazırda onların daha da təkmilləşdirilməsi prosesi gedir. Qeyd etmək lazımdır ki, təhsil portalında (*portal.edu.az*) biologiya, fizika, kimya, riyaziyyat, informatika, coğrafiya və digər fənləri əhatə edən 200 elektron dərs resursu, video portalda isə (*video.edu.az*) müxtəlif fənləri və mövzuları əhatə edən 120 video dərs artıq hazırlanıb və yerləşdirilib.

Təhsil Nazirliyinin mediada yayımlanmış informasiyasına görə, yaxın gələcəkdə təhsil portalda "*e-telim*" (*e-telim.edu.az*) və "*e-sinif*" (*e-sinif.edu.az*) bölmələri aktiv olacaq. Hər iki elektron resurs test mərhələsindədir və növbəti dərs ilində ictimaiyyətə təqdim edilməsi planlaşdırılır.

dırılır. Yeni elektron dərs resursları şagirdlər və müəllimlər tərəfindən, ali məktəblərə hazırlaşan abituriyentlər tərəfindən maraqla qarşılır. Bu resurslardan elektron dərsliklər (*e-derslik.edu.az*) və elektron test (*e-test.edu.az*) resursları daha müntəzəm istifadə olunur. Təkcə *e-derslik.edu.az* portalında 25.000-dən artıq istifadəçi qeydiyyatdan keçib və aktiv şəkildə resurslardan istifadə edir. Hazırda I-IV və VI-VII siniflər üzrə Azərbaycan və rus bölmələri üçün 66 ədəd dərsliyin elektron variantı hazırlanaraq *e-derslik.edu.az* portalına yerləşdirilib. Yaxın zamanlarda V və VIII sinif dərslikləri, sonrakı mərhələdə isə IX-XI sinif dərslikləri hazırlanaraq portala yerləşdiriləcək. Əsas məqsəd bu resursların respublikanın ən ucqar kənd məktəblərində belə tanınması və istifadə olunmasıdır. Bunun üçün regionlara səfərlər, məktəblərdə müəllim, şagird və valideynlər üçün geniş təqdimatların keçirilməsi zəruri və gərəklidir (8). Növbəti elektron resurs *www.video.edu.az* videodərslərdən ibarətdir. Tədris prosesini daha yaradıcı edən və şagirdlər tərəfindən məlumatın qavranılmasını asanlaşdıran videodərslər fizika, kimya, ədəbiyyat, Azərbaycan dili, həyat bilgisi, biologiya üzrə məktəb proqramını və ibtidai siniflərin seçilmiş mövzularını əhatə edir. Portala 100-ə qədər videodərs yüklənib.

Digər bir yeni resurs öz unikalılığı ilə seçilən “Elektron tapşırıqlar”dır. Burada dərsliklərə uyğun tərtib olunmuş interaktiv suallar və test tapşırıqları yerləşdirilib. Elektron tapşırıqlar əsasında onlayn formada şagirdlərin biliklərini qiymətləndirmək, nəticələrin monitorinqini aparmaq və müvafiq reytinglər hazırlamaq mümkündür. Yəni hər bir şagird təhsil portalında yerləşdirilmiş interaktiv suallar və test tapşırıqlarından istifadə etməklə fərdi qaydada əldə etdiyi, onun üçün maraqlı kəsb edən, bilik və bacarıqların sərbəst şəkildə monitorinqini apara bilər.

Məktəblilərin bilik və bacarıqlarını artıran vasitələrindən biri də məqsədyönlü hazırlanmış elektron oyunlardır. Şagirdlərin fərdi və ya qrup şəklində əyləncəli formada biliklərinin artırılması üçün tarix və coğrafiya fənləri üzrə 50 oyun hazırlanıb. Tarix fənni üzrə hazırlanmış oyunlar Azıx mağarasını, daş, tunc, dəmir dövrlərini, eləcə də XIV - XVI əsrə aid döyüşləri, Səfəvilər dövləti kimi mövzuları, coğrafiya fən-

ni üzrə hazırlanmış oyunlar Azərbaycan çaylarını, dağları, gölləri və digər mövzuları əhatə edir. Portalda peşəkar təlimçilərin iştirakı ilə hazırlanmış videodərslər yerləşdirilib. Dərsləri izləməklə yanaşı, şagirdlər elektron qaydada müzakirələr aparmaq, fikirlərini bölüşmək, suallar vermək və şərhlər yazmaq imkanı əldə edirlər.

Fikrimizcə, bu gün pedaqoqların Microsoft Windows XP əməliyyat sistemi, MS Office paketi, multimedia, qrafika, dizayn proqramları ilə yaxından tanış olması, interaktiv lövhədə işləmək və internetdən səmərəli istifadə etmək qaydalarını yaxşı bilməsi artıq zamanın tələbidir. İnteraktiv rejimdə keçilən dərslər bütün uşaqların, o cümlədən passiv, utancaq, müəyyən fiziki və ya psixoloji qüsuru olan şagirdlərin dərs prosesinə aktiv qoşulmasına şərait yaradır.

Beləliklə, müəllimin nəzarəti və iştirakı ilə məktəblilərin müxtəlif informasiya mənbələrindən və ya bir-biri ilə qarşılıqlı fəaliyyət prosesində əldə etdikləri yeni biliklər şagirdlərin yaddaşında uzun müddət qalır. Mütəxəssislər hesablamışlar ki, təlimdə yaddaşxınlamanın müəyyən qanunauyğunluqları var. Əla mühazirədən sonra diqqətli dinləyici üç saatdan sonra materialın 70%-ni, üç gündən sonra 10% -ni bərpa edə bilər. Şagird oxuduğunun 10%-ni, eşitdiyinin 20%-ni, gördüyünün 30%-ni, gördüyü və eşitdiyinin 50%-ni, özü dediyinin 80%-ni, öz fəaliyyəti prosesində öyrəndiklərinin 90%-ni yadda saxlayır. Düşünürük ki, müasir təlim texnologiyalarından səmərəli şəkildə istifadə etməklə təlimin təhsilləndirici, inkişafetdirici və tərbiyələndirici funksiyasını yüksək səviyyədə həyata keçirmək mümkündür. Belə halda pedaqoji, psixoloji və sosial faktorların köməkliyi ilə müasir bilik, bacarıq, vərdiş və səriştəyə malik rəqabətqabiliyyətli Azərbaycan vətəndaşı formalaşdırmaq olar.

Problemin aktuallığı. Məqalədə şəxsiyyətyönlü təhsillə əlaqədar dərsliklərin, tədris resurslarının və planşetlərin yaranması vəziyyətinin tədqiqinə səy göstərilir. Məqalədə ənənəvi dərsliklərlə müqayisədə elektron dərsliklərin üstün cəhətləri izah edilir.

Problemin yeniliyi. Məqalədə “Elektron təhsil” Respublika müsabiqəsinin keçirilməsinin tədris məqsədləri üçün İKT vasitələrindən istifadənin yeni üsullarını öyrətməklə yanaşı, müəllimləri yeni layihələr yaratmağa həvəsləndirir, onları tədris

Şəxsiyyətyönlü təhsillə bağlı elektron dərsliklərin, tədris resurslarının, planşetlərin yaradılması vəziyyəti

prosesində elektron resurslardan fəal istifadə etməyə sövq edir.

Problemnin praktik əhəmiyyəti. Məqalədə dünyanın təhsil sistemində gedən qlobal dəyişikliklərdən bəhs olunmaqla yanaşı, ona qarşı qabaqlayıcı addımlar atıldığı qeyd olunur. Qeyd olunur ki, peda-

qoji prosesdə şəxsiyyətyönlü İKT vasitələrindən istifadə olunması məktəblilərin idrak fəaliyyətinə müsbət təsir göstərir, onların müasir biliklərə, bacarıqlara və səriştəyə malik rəqabətqabiliyyətli şəxsiyyətin kimi formalaşmasına zəmin yaratmış olur.

Ədəbiyyat

1. Abbasov Ə., Cavadov İ. Kurikulum islahatı: tədqiqatlar, nəticələr. Bakı: Mütərcim, 2011.
2. "Azərbaycan müəlimi" qəz., 2017, 15 dekabr
3. Azərbaycan Respublikasının təhsil sahəsində İslahat Proqramı. Azərbaycanın təhsil siyasəti (1998-2004). I kitab. Bakı: Çarşıoğlu, 2005.
4. Əlizadə Ə. Yeni pedaqoji təfəkkür: ideyalar, prinsiplər, problemlər. Psixoloji araşdırmalar. Bakı: Adiloğlu, 2001.
5. Kurikulum islahatı: tədqiqatlar, nəticələr. Bakı: Mütərcim, 2011.
6. xeberler.az/.../elektron-resurslar-bizden-neyi-alib,-neyi-verecek--81.
7. e-derslik.edu.az
8. e-test.edu.az
9. video.edu.az
10. www.science.gov.az/news/open/6888
11. www.musabiqe.edu.az
12. portal.edu.az
13. <http://musabiqe.edu.az/>
14. <http://help.etehsil.org>
15. ad.soyad@teacher.edu.az

E-mail: mirhesenemin@yahoo.com

Rəyçilər: *AMEA-nın müxbir üzvü, ped.ü.elm.dok., prof. O.Q. Həsənli,*
ped.ü.fəls. dok., dos. V. Rzayev

Redaksiyaya daxil olub: 06.03.2018